

**Nərminə İsayeva**  
*Azərbaycan Dillər Universiteti*

## **AKADEMİK YAZI VƏ OXU İLƏ BAĞLI ÇƏTİNLİKLƏRİN ARADAN QALDIRILMASI YOLLARI**

*Açar sözlər: akademik məqsəd, virtual ünsiyyət, interaktiv tapşırıqlar*

*Keywords: academic purpose, virtual communication, interactive games*

*Ключевые слова: академические цели, виртуальное общение, интерактивные игры*

Akademik yazı və oxu fənninin tədrisi, öyrənilməsi və qiymətləndirilməsi hansı yollarla aparılmalıdır? Akademik məqsədlərlə ingilis dilinin tədrisi tələbələrin gələcək ixisaslarının tələblərinə cavab verməyi əsas götürür. Müasir dövrdə, virtual ünsiyyətin geniş vüsət aldığı bir zamanda XXI əsrin tələbələrinin maraq dairələrini və əsasən də onların uğur qazanmalarını təmin edə bilən uyğun metodikanın tətbiqi vacib şərtidir.

Trucano (2005) təsdiq etdi ki, İKT vasitələri müəllimlərin və tələbələrin eyni zamanda və bərabər olaraq məsuliyyətini artırdı və bu da öyrənmənin mərkəzində müəllim deyil, tələbənin olduğu məsələsini bir daha sübut etdi.

Bu məqsədlə təlimin keyfiyyəti yaxşılaşmalı və tələbələr yalnız tədris emək yollarını deyil, onlar məlumatları təhlil etmə, tədqiqat aparmaq, hafizəyə əsaslanan deyil, təkəkkürə əsaslanan təlim fəaliyyətinə yiyələnmişdirlər.

Evseeva (2015) müşahidə və tədqiqatlarının nəticəsi kimi qeyd etmişdi ki, “keçid təhsildən həyata” və “bütün ömrü boyu təhsil” tələbələrin davamlı tədqiqat, araşdırma aparmaları, müxtəlif məqsədlər üçün, peşə və şəxsi fəaliyyətləri üçün vacib məsələlərdəndir. Yeni yanaşmaya görə müəllim məlumatların paylaşılmasına və öyrənməyə kömək edən şəxsdir. Bu xüsusda “məsafədən dər”, yəni tələbə dərəcə gəlməyibsə, müəllim öyrənmə materialları və uğur qazandı, mövzu, plan, şərtlər və s. tələbəyə İKT vasitələri ilə göndərir və tələbə dərəcə olmasa belə, nəzərdə tutulmuş mövzu ilə bağlı araşdırma aparır, yazılı və şifahi təqdimatlar hazırlayır, nə özü dərəcədən, öyrənilən materiallardan geri qalır, nə də tədris prosesini ləngidir.

Akademik məqsədlərin təmin olunmasına xidmət edən bu yanaşma 2015-ci ilin payız sessiyasında Misirin Btitaniya Universitetinin ingilis dili departamentinin müəllimi Shadia Fahim tərəfindən tələbələrin öyrənməsini yaxşılaşdırmaq üçün sınaqdan keçirildi və uğur qazandı.

Fikrimizcə, Akademik yazı və oxu fənninin tərisində bu yanaşmanın müstəsna rolu var. Nəticə göstərir ki, uyğunluq, rahatlıq, yenilik baxımından bu yanaşma məqsədmüvafiqdir və tələbələrdə tədqiqat, analiz, sintez bacarıqlarını inkişaf etdirməyə xidmət edir. Müəllimin verdiyi hər hansı bir yazılı tapşırığı (tezis, esse, təqdimat, hesabat və.s) tələbə geniş araşdırma apararaq, vaxt məhdudiyəti qoyulmadan, dərəcədənə, rahat şəkildə hazırlaya bilər.

AYO fənni üzrə tədris prosesində tələbələrlə aparılan işə nəzər salmaq:

I mərhələ dərsə hazırlıq mərhələsi adlanır.

Bu mərhələdə müəllim, mövzu ilə bağlı məqsədinə müvafiq Youtube dan 10-15 dəqiqlik maraqlı bir video götürə bilər. Və bu videonu tələbələrin izləməsi tapşırıla bilər. Video izləndikdən sonra qısa interaktiv “Düzdür?, Səhfdir?”, Çox-seçimli cavablar, Tamamlayın kimi tapşırıqlar icra etməklə tələbələr məzmunu, söhbətin nədən getdiyini necə başa düşdüklerini yoxlaya bilərlər.

Video artıq yüklənib və tələbələr onu təkrar-təkrar dinləyə və cavablarındakı səhfləri düzəldə bilərlər. Çünki, onlar bu halda bal itirmirlər və qorxusuz və tələddüdsüz tapşırığı icra edə bilərlər.

Müəllim tələbələrin cavablarını yoxlayaraq problem və çətinliyin eyni ya oxşar olub-olmamasını müəyyənləşdirə bilər (email, online). Bəzi tələbələrin videoya diqqətlə baxmaması, sualları düzgün cavablandırılmaması üçün səbəbdir. Bu halda tələbələrə videonu diqqətlə izləmək, qeydlər götürmək və müzakirə üçün suallar tərtib etmək tapşırılır.

İşin bu cür təşkili tələbələrin akademik bacarıqlarını gücləndirəcək və onların öz potensialını üzə çıxarmağa zəmin yaradacaq.

Kitabın hər hansı bir fəslə və yaxud qəzet məqaləsinin oxunması tələbələrə videoda olan süjet xəttini inkişaf etdirə bilmək üçün əvvəlcədən tapşırıla bilər.

Akademik lüğət ehtiyatını zənginləşdirmək üçün tələbələr akademik sözlərdən ibarət interaktiv tapşırıqlar icra etməyə istiqamətləndirilə bilər.

Eyni zamanda onlar öyrəndikləri akademik sözləri yazının qiymətləndirilməsi aparılarkən istifadə edə bilərlər.

II mərhələ dərs prosesində adlanır.

Müzakirə. Əvvəlcə 10-15 dəqiqəlik sual cavab. Bu dərsin əvvəlində tələbəninin videonu izlədiyini, tapşırılmış lazımi materialı oxuduğunu yoxlamaq məqsədilə edilir. Tələbələrin müzakirədə iştirak etmək üçün yazılı tərtib ediyi sualları və qeydləri olmalıdır. Tələbələr qruplar şəklində oturlar və birlikdə sualları müzakirə edirlər. Müəllim nəzarət edir və sonra çətin sualları cavablandırmaq üçün bütün siniflə birgə müzakirə təşkil olunur.

Oyun-tapşırıq-viktorina, 10-15 dəqiqəlik. Bu Socratic proqramı ilə mümkündür.

İnternet şəbəkəsinə qoşulmaqla Wi-Fi vasitəsilə tələbələr cib telefonları ilə testlərə cavab verirlər. Bu proqram interaktiv və avtomatlaşdırılmışdır. Müəllim dərhal cavabları ekranda görür.

Bu testlər tələbələrin dərstdən əvvəl öyrəndikləri biliklərin mənisenilməsi səviyyəsini yoxlamaq üçün hazırlanmışdır.

Toto (2009) iddia etdiyinə görə bu anket/suallar qeyd olunur, çünki tələbələrin ‘carrot and stick approach’ a (3,3) ehtiyacları var. Onlar materiallar üzərində əvvəlcədən işləyir, yazılı hazırlayır və dərstdə lazımi səviyyədə işləyirlər.

Cütlər tapşırığı, 15 dəqiqə. Bu tapşırıq zamanı tələbələr əvvəlcə fərdi qayda-da problemi həll etməyə çalışırlar, sonra isə həlli birgə bölüşürlər.

Praktik qrup tapşırığı, 30 dəqiqə. Tələbələrin qrup fəaliyyətində əməkdaşlığa cəlb edilməsi və dərstdən əvvəl əldə etdikləri məzmunun tətbiq edilməsinə hə-

vəsləndirir. Tapşırıq təhlil, sintez, qiymətləndirmə üzrə yüksək təfəkkür bacarıqlarını inkişaf etdirməyi nəzərdə tutur.

Qrup təqdimatları (10 dəqiqə): Bu pilot layihə tələbələrə təqdimatda qarşılaşdıqları çətinliklərdən biri haqqında iki dəqiqə mini-təqdimat hazırlamaq üçün pilotlaşdırılmışdır. Tələbələr məsələni öyrənməlidir və təqdimatlarından əvvəl müzakirədə iştirak etməlidirlər. Müəllim son təqdimatlarına daha yaxşı hazır olmasını təmin etmək üçün onların işinə nəzarət edir və şərhlər verir.

III mərhələ dərsdən sonrakı mərhələ adlanır.

Tədqiqat məqaləsi (Summativ qiymətləndirmə): Bu problem həllində tələbələr səbəbləri və təsirləri təhlil edir, əvvəlki problem həllini qiymətləndirir və oxucunu ən yaxşı problem həlli yollarını göstərməyə inandırır.

Bu bir web axtarışında həyata keçirilir. Hung (2015), Web Quest, beş əsas element, yəni Giriş, Proses, Tapşırıqlar, Qiymətləndirmə və Nəticə daxilində strukturlaşdırılmışdır ki, bu da "tədrisdə effektiv aktiv təlim strategiyası" hesab olunur.

Jurnal məqalələrinin nəzərdən keçirilməsi: tələbələr akademik sözlər siyahısından mənimsədikləri akademik sözlərdən istifadə edir, kursun məzmununa uyğun bir məqaləni nəzərdən keçirir və təhlil və tənqid edirlər, modulda nəzərdə tutulmuş öyrənmə məqsədlərinə nail olduqlarını nümayiş etdirirlər.

Təqdimat forumları: Təqdimatlarda tələbələr qarşılaşdıqları problemlərin həll yollarını müzakirə edirlər.

Müzakirə Forumu: Tələbələr müəllimləri və ya həmyaşıdlarına/cütlərinə videoları izləyərkən və ya dərc edilmiş materialı oxumaqda çətinlik çəkdikləri ilə bağlı suallar verirlər.

Semestr sonunda yazılan videolar: hər bir tələbə bu modulda əldə etdikləri öyrənmə məqsədlərini xəyali/gələcəkdə dərs deyəcəkləri bir sinifə öyrədiblər (Tally, 2013). Müəllim videonu izləyir və yanlış anlamalar və yanlış fikirlər olan hissələrin yenidən işlənməsi barədə tövsiyələrini verir.

Tələbənin bu videonu hazırlaya bilməsi üçün o, dərs materialını başa düşməli, şərh etməyi bacarmalı və istədiyi öyrənmə məqsədlərinə çatmaq üçün videonda bir hekayə yarada bilməlidir.

Yuxarıda göstərilən bu vəzifələr semestr boyu 13 həftə ərzində tələbələri əlavə, lazımsız yüklərdən azad edərək faydalı işləməyə, qarşılarına qoyduqları məqsədlərinə nail olmağa zəmin yaradır.

Və yaxud dərs prosesində aparılan başqa bir yazı növünə nəzər salaq:

Letters as part of the readers mail

To express your point of view and make suggestions.

1. Introduction: reason for the letter

= Reference to the source of your information (program, press article, letter, comments

With reference to

In regards to the issue of

About the article published ..... entitled

Following concerning

After hearing / reading

I heard a show / read an article / saw a cartoon about .....  
The show, article, drawing of .... interested me / shocked

## 2. Expression of agreement / disagreement

I agree / do not agree with....

I am for / against

I approve completely, absolutely, quite, equally

I do not approve at all...I formally disagree, categorically, really...

I share, understand / do not share, do not understand your point of view,  
your opinion

I am, I do not agree with you when....

I am in favor, I am not in favor, I am opposed to...

I think useful useless

I believe /think necessary

I think it's essential

I estimate excellent bad

I consider justified unjustified

wonderful shameful

extraordinary banal

I consider wise stupid

clever idiot

etc. scandalous

condemnable

etc.

I rejoice, congratulate myself on ... / I am surprised, am shocked,  
scandalized to see / read / hear that ....

You did well, had reason to.../were wrong

This issue has the advantage / disadvantage of

This article has the merit / boredom of

This attitude has the interest of

This kind of talk will / can improve / aggravate, deteriorate  
to reinforce/weaken

protect / harm

save

allows .../ risk of

etc.

## 3. Expression of suggestion

it should...

You should, we should....

You would do well to, You'd do well, better

You could....

in your place I...

#### 4. Expression of demand

I would

I would like you to communicate, transmit, address

I wish

Could you

Would you

Would you be able to communicate, transmit, address

Please

#### 5. Forms of thanks and taking leave

In advance, I thank you for this and sincerely greet you

(Yours sincerely)

Thank you in advance, please accept.

Please accept my wishes

Believe, Madam / Sir, in expressing my best feelings.

Verilmiş nümunədən görüldüyü kimi, tələbələr öyrəndikləri söz və ifadələrdən istifadə edərək və həm də bütün etiketləri gözləyərək 5 parametrlə üzrə mail yazmaq, məktublaşmaq, cavab yazmaq, fikrini bildirmək, fikrini əsaslandırmaq bacarığına akademik yazı səviyyəsində yiyələnirlər.

AYO fənni bütövlükdə tələbələrin fəaliyyətini yaxşılaşdırmaq, qarşılıqlı əlaqələri gücləndirmək, problemlərin həlli bacarıqlarını artırmaq, əməkdaşlıq bacarıqlarını inkişaf etdirmək, tələbə-tələbə qarşılıqlı əlaqələri inkişaf etdirmək, həm yazılı və həm də şifahi nitq bacarıqlarını təkmilləşdirmək baxımından faydalıdır.

Bu fənnin tədrisi zamanı tələbələr, yuxarıdakı təhlillərdən də görüldüyü kimi, akademik yazının əsas xüsusiyyətlərinə-məzmun bütövlüyü (unity), məntiqi ardıcılıq (coherence), ideyaların dəstəklənməsi (support), yüksək dil bacarıqlarına (strong sentence skills), əməl eməklə, aparıcı ideyanı təqdim edən əsas cümləni (topic sentence), dəstəkləyici cümlələr (supporting sentences), bitdiyini bildirən yekun cümlə (concluding sentence) və tövsiyə xarakterli yekun rəy (final thought) (5,9) düzgün yazmağın qaydalarını öyrənirlər.

#### **Ədəbiyyat**

1. Barril Denis. Techniques de l'expression écrite et orale. 10<sup>e</sup> édition actualisée, Editions DALLOZ – 2002
2. Bishop George Jr., Solan James A. Introduction to Academic Writing and Reading. Baku – 2005
3. Nagwa.A. Soliman Teaching English for Academic Purposes via the Flipped Learning Approach, GlobELT, 2016
4. Oshima A., Hogue A. Introduction to Academic Writing. Fourth edition. Longman – 2010
5. Qurbanova S., Hacıyeva G. Akademik yazı və oxu. Bakı – 2017
6. Əsgərova X.Y. Akademik yazı və oxu. Bakı – 2015
7. <http://bv.alloprof.qc.ca/f1457.aspx>

### **Summary**

#### **Ways of Solving the Problems in Academic Reading and Writing**

The article deals with the issues relating to the subject of Academic Writing and Reading at the language faculties of the University, challenges occurring during the learning process of academic topics, ways of their elimination, conduction of the work by stages during the teaching process, improvement of writing in practice and formation of students' academic writing skills based on examples.

### **Резюме**

#### **Способы устранения трудностей связанных с академическим письмом и чтением**

В статье на основе примеров рассматриваются вопросы, связанные с предметом «Академическое письмо и чтение», преподаваемым на языковых факультетах высших учебных заведений. Анализируются проблемы, возникающие в процессе изучения академических тем, пути их устранения, поэтапное выполнение заданий во время обучения, совершенствование этих работ на практике и формирование у студентов навыков академического письма.

*Rəyçi: dos.,p.f.d. Ə.Səfiyev*